

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Üniversite Öğrencilerinde Depresyon Düzeylerinin, Madde Kullanımları ve Aile Tutumları ile İlişkisi

The Relationship Between Depression Levels and Substance Use and Family Attitudes in University Students

Anıl San¹, Habib Erensoy², Hasan Mervan Aytaç³, Tonguç Demir Berkol⁴

1. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
2. Üsküdar Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
3. Malazgirt Devlet Hastanesi, Muş, Türkiye
4. Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul, Türkiye

ABSTRACT

Objective: The aim of this study was to investigate the relationship between depression symptom severity, substance abuse and family attitudes in university students.

Method: The target population of the study is the students who are studying at the same university and the sample is composed of 100 students at the same university. In our research, "Sociodemographic Form", "Hamilton Depression Rating Scale" and "Parent Attitude Scale" were applied to the university students. The scales were applied to the participants in one on one interviews.

Results: According to the class variable, the democratic attitude levels of the 1st grade students are significantly higher than the students of other grades. A medium-level positive meaningful correlation between depression level and substance addiction has been identified. While there is no relationship between depression level and parent attitudes, there is also no relationship between substance addiction and parent attitudes.

Conclusion: No relationship was found between depression symptom severity and parental attitudes and between substance use and parental attitudes, important risk factors affecting substance use were easy access of the substance, attitudes towards illegal drugs, misuse of drugs and familial problems.

Keywords: Depression, substance addiction, parent attitudes

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada üniversite öğrencilerinde depresyon düzeylerinin, madde kullanımı ve aile tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Aynı üniversitede öğrenim gören 100 öğrenciye "Sosyodemografik Veri Formu", "Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği", "Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)" ve "Anne Baba Tutum Ölçeği" uygulandı. Çalışma tanımlayıcı, betimsel modele göre tasarlanmıştır.

Bulgular: Cinsiyet değişkenine bağlı olarak gruplandırılan madde bağımlılık düzeyleri erkeklerde kadınlara göre anlamlı ölçüde daha fazla tespit edilmiştir. Sınıf değişkenine göre 1.sınıf öğrencilerin demokratik tutum düzeylerinin diğer sınıflardaki öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Depresyon düzeyi ile madde bağımlılığı arasında anlamlı bir korelasyon belirlenirken, depresyon düzeyi ve madde bağımlılığı ile anne-baba tutumları arasında herhangi bir ilişki belirlenmemiştir.

Sonuç: Depresyon ve anne baba tutumları ile madde kullanımı ve anne baba tutumları arasında ilişki saptanmamışken madde kullanımını etkileyen önemli risk faktörlerinin; maddenin kolay ulaşılabilir olması, illegal ilaçlara yönelik tutumlar, yanlış ilaç kullanımı ve ailevi problemlerin olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Depresyon, madde kullanımı, anne baba tutumları

Correspondence / Yazışma Adresi: Hasan Mervan Aytaç, Malazgirt Devlet Hastanesi, Psikiyatri Polikliniği, Muş, Türkiye,
E-mail: mervan176@hotmail.com

Received /Gönderilme tarihi: 10.11.2019 Accepted /Kabul tarihi: 08.12.2019

GİRİŞ

Üniversitede eğitim gören bireyler sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerden kolayca etkilenabilmektedirler. Üniversite öğrenimi boyunca öğrencilerin, yaşanabilecek sosyal ve duygusal problemlerden ötürü depresyon ve uyum bozukluğu gibi sorunlarla karşılaşma ihtimalleri yüksektir (1). Bu dönemde anne ve babaların, sergiledikleri tutumlar, çocuğun sosyalleşebilmesinde büyük rol oynamaktadır. Ebeveynlerin gençlere karşı eşitlik ilkesini benimsemesi ve demokratik davranması onların kendilerine güvenmelerine ve sosyal ilişkilerinden mutlu olabilmelerini sağlamaktadır (2). Anne ve babaların baskıcı, otoriter ya da aşırı koruyucu olması ise davranış biçimlerini olumsuz etkilemekte, dengeli ve uyum sağlayan kişilik özelliklerinin oluşmasını engelleyebilmektedir (3). İnsanlar çevrelerinde olan nesne ya da canlılara farklı oranda ilgi ve sevgi hissederler. Bu durum nesne ya da canlılara farklı şekilde bağlanmalarına sebep olmaktadır. Bağıllığın derecesi arttığında ise bağımlılık kavramı ortaya çıkmaktadır. Bağımlılık yapıcı maddelerin tamamı, bağımlılığın biyolojik alt yapısını oluşturmaktadır. Bağımlılığın ortaya çıkmasında ya da ilerlemesinde insanların ruhsal yapısının büyük önemi bulunmaktadır. Bireyin kişilik yapısı, davranış sorunları ve aile tutumları da bağımlılığa yol açmaktadır (4). Aile içi problemler ve aile tutumlarının depresyon ve madde kullanımı ile bağlantılı olduğu ifade edilmekle birlikte depresyon ve madde kullanımının da ilişkili olduğu belirtilmektedir (5-7). Literatürde özellikle eğitim düzeyi yüksek olan bireylerde depresyon düzeylerinin, madde kullanımı ve aile tutumu ile ilişkisini karşılaştıran çalışmalar azdır, çalışmamızın amacı bireylerde depresyon düzeylerinin, madde kullanımı ve aile tutumu ile ilişkisini değerlendirmektir.

Çalışmamızın hipotezleri olarak; üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyi ile madde kullanımı arasında pozitif yönde ilişki olabileceği yine üniversite öğrencilerinde depresyon düzeyi ile koruyucu-istekçi ve otoriter anne baba tutumu arasında negatif yönde ilişki olabileceği ayrıca üniversite öğrencilerinde madde kullanımı ile koruyucu-istekçi ve otoriter anne baba tutumu arasında negatif yönde ilişki olabileceği düşünülmüştür.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın evrenini üniversitede öğrenim gören öğrenciler oluşturmakta olup örnekleme ise aynı fakültede öğrenim gören ve çalışmaya katılmayı kabul eden 100 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklem sayısı çalışma yapılmadan önce güç analizi yapılarak belirlenmiştir. Yapılan araştırma betimsel bir çalışmadır. Çalışma süreci içinde çalışmadan dışlanan öğrenci olmamıştır. Araştırmanın yapıldığı Üsküdar Üniversitesinin Girişimsel Olmayan Etik Kurul Başkanlığı'ndan 18/09/2017 tarih ve 09 No'lu toplantıda etik kurul onamı alınmış olup katılımcılara aydınlatılmış onam imzalatılmıştır.

Çalışmamızın dahil etme kriterleri; çalışmanın yapıldığı süreçte halen aktif üniversite öğrencisi olmak, çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul etmek, çalışmadaki testleri doldurmaya engel olacak herhangi bir fiziksel ve nörogelişimsel hastalığın olmamasıdır. Bu kriterlerin zıttı kriterleri ise çalışmamızın dışlama kriterleri olarak değerlendirildi.

İşlem

Araştırmamızda öğrencilere "Sosyodemografik Veri Formu", "Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği", "Bağımlılık Profil İndeksi" ve "Anne Baba Tutum Ölçeği" uygulanmıştır. Ölçekler katılımcılarla birebir görüşülerek uygulanmış olup Sosyodemografik Veri Formu araştırmacının kendisi tarafından hazırlanmıştır. Ölçeklerde sosyodemografik veri formu dışında, tüm ölçekler psikiyatrist uzman doktor ve psikolog tarafından katılımcılara 40 dakika - 1 saat arasında uygulanmıştır. Mevcut çalışma 6 ay süresince tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Veri Formu

Sosyodemografik Veri Formu, araştırmacının kendisi tarafından hazırlanmıştır. Veri formunda cinsiyet, sınıf ve ekonomik düzey soruları yer almakta olup form katılımcılar tarafından doldurulmuştur.

Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği

Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği (HAM-D) hastaların depresyon düzeylerini belirlemek amacıyla son 1 haftadaki depresif belirtileri inceleyen 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçek Hamilton (8) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin uykuya dalma güçlüğü, gece yarısı uyanma, sabah erken uyanma, somatik ve genetik belirtilerini içeren sorular 0-2, diğer maddeler ise 0-4 arasında puanlanmaktadır. Toplamda 0-53 arası puan alınmaktadır. Buna göre; 0-7 puan depresyon olmadığını, 8- 15 puan arası hafif derecede depresyonu, 16 ve üstü major depresyonu göstermektedir (9). Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmaları Akdemir ve ark. (10) tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk olarak hastanede yatanlar için geliştirilen HAM-D depresyonu fiziksel ve melankolik belirtileri üzerinde durmaktadır. Bu form klinisyen tarafından doldurulmuştur. HAM-D iç tutarlılık çalışmasında Cronbach alfa değeri 0.75, güvenilirlik katsayısı ise 0.76 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği. Ankara Eğitim Hastanesi psikiyatri kliniğinden SCID ölçütleriyle depresyon tanısı alan hastalar üzerinden yapılmıştır. Testin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliğine bağlı olarak bizim gurubumuz içinde HAM-D testi güvenilirlerdir.

Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)

BAPİ, bağımlılığın şiddetini belirlemek amacıyla Ögel ve arkadaşları (11) tarafından geliştirilmiştir. BAPİ'nin maddelerine verilen cevaplar 0-4 arasında puanlanmaktadır ve toplamda 37 sorusu vardır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ,89 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan puanlara göre; 0-12 arası düşük bağımlılık şiddeti,12-14 arası orta düzeyde bağımlılık şiddeti, 14 ve üstünde ise yüksek bağımlılık şiddeti sonucunu vermektedir. Bu form klinisyen tarafından doldurulmuştur. Güvenilirlik analizinde, tüm ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.89 ve alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları 0.63-0.86 arasında bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği üç ayrı ortamdan alınan örnekleme yapılmıştır (Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi AMATEM Kliniği, Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği ayaktan veya yatarak tedavi gören alkol ve/veya madde kullanım bozukluğu olan kişi ve Ümraniye T tipi cezaevinden rastgele seçilen alkol ve/veya madde kullanıcısı). Testin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliğine bağlı olarak bizim gurubumuz içinde BAPİ testi güvenilirlerdir.

Ana Baba Tutum Ölçeği

Ölçek, Kuzgun (12) tarafından geliştirilmiştir. Eldeleklioğlu (13) tarafından revize edilmiştir ve ana-baba tutumlarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin 3 alt boyutu vardır. Bunlar; Demokratik Tutum (15 madde), Koruyucu-İstekçi Tutum (10 madde), Otoriter Tutum (15 madde). Ölçeğin toplamda 40 maddesi bulunmaktadır. Ölçeğin sorularına verilen yanıtlar 1-5 arasında puanlanmaktadır. En düşük 40, en yüksek ise 200 puan alınmaktadır. Demokratik anababa tutumunu ölçen maddeler: 1, 2, 6, 7, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 29, 30, 36, 37, 39 'dur. Koruyucu-istekçi anababa tutumunu ölçen maddeler: 4, 9, 10, 11, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 33 ve 34'tür. Otoriter anababa tutumunu ölçen maddeler: 3, 5, 8, 12, 16, 23, 31, 35, 38 ve 40'tür. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin iç tutarlılık katsayısının, uygulanabilir ölçüde olduğu tespit edilmiştir. Bu form klinisyen tarafından doldurulmuştur. Ölçeğin güvenilirliğini değerlendirmek için, Cronbach alfa iç tutarlılığı hesaplanmıştır. Alfa değeri birinci, ikinci faktör ve toplam için sırasıyla .88, .85 ve .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileri örnekleme ile yapılmıştır. Testin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliğine bağlı olarak bizim gurubumuz içinde Ana Baba Tutum Ölçeği testi güvenilirirdir.

Veri Analizi

erilerin analizi için IBM SPSS 21 Windows paket programı kullanılmıştır. Oluşan verilerin normal dağılıp dağılmadığının tespit edilmesi için "Normallik Testi" gerçekleştirilmiş olup verilerin normal dağılmadığı belirlenmiş olup "Non-Parametrik" testlerde kullanılan "Mann-Withney U" ve "Kruskal-Wallis" testi kullanılmıştır. Normal dağılım özelliği göstermeyen bir dağılımda iki bağımsız grup ortalamalarını karşılaştırmak amacıyla Mann-Withney U testi tercih edilmiştir (Cinsiyet Değişkenine Göre Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği'nden, BAPİ'den, Demokratik Tutum Alt Boyutundan, Koruyucu-İstekçi Tutum Alt Boyutundan ve Otoriter Tutum Alt Boyutundan Alınan Puanların Karşılaştırılması). İki ya da daha çok örneklem ortalamasının birbirinden manidar bir farklılık gösterip göstermediğinin test edilmesi için Kruskal-Wallis testi tercih edilmiştir (Sınıf ve Ekonomik Düzey Değişkenine Göre Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği'nden, BAPİ'den, Demokratik Tutum Alt Boyutundan, Koruyucu-İstekçi Tutum Alt Boyutundan ve Otoriter Tutum Alt Boyutundan Alınan Puanların Karşılaştırılmaları). Örnekleme oluşturan bireylerin sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi için "Frekans" analizi yapılmıştır. Araştırmanın hipotezlerini incelemek içinse korelasyon analizi (Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı) kullanılmıştır. Dağılım normal olmadığı ve iki sürekli değişken arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacı ile Spearman Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır (Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ile Beck Umutsuzluk Ölçeği Boyutları Arasındaki İlişkinin Karşılaştırılması).

BULGULAR

Araştırmaya katılan bireylerin 48'i kadın, 52'si ise erkektir. Araştırmaya katılan bireylerden 10 kişi 1.sınıf, 20 kişi 2.sınıf, 50 kişi 3.sınıf, 20 kişi ise 4.sınıfta eğitim görmektedir. Araştırmaya katılan bireylerden 4 kişi düşük ekonomik gelire sahipken, 61 kişi orta düzeyde ekonomik gelire sahip, 35 kişi ise yüksek düzeyde ekonomik gelire sahiptir. (Tablo 1)

Üniversite öğrencilerinin depresyon düzeyleri (Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği'nden alınan puanlar), demokratik tutum düzeyleri, koruyucu-istekçi tutum düzeyleri ve

otoriter tutum düzeyleri (Ana Baba Tutum Ölçeği'nden alınan puanlar) "cinsiyet" değişkenine bağlı olarak gruplandırılmış olup gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin madde bağımlılığı düzeyleri "cinsiyet" değişkenine bağlı olarak gruplandırıldığında "BAPİ" den alınan puanlarda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığa rastlanılmıştır ($U=761,5$; $p=,001$; $p<,05$). Erkeklerin madde bağımlılık düzeyleri, kadınlara göre anlamlı ölçüde daha fazla tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 1. Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet, sınıf düzeyi, ekonomik düzey değişkenine ilişkin dağılımı

Değişken		F	%
Cinsiyet	Kadın	48	48,0
	Erkek	52	52,0
Sınıf	1.Sınıf	10	10,0
	2.Sınıf	20	20,0
	3.Sınıf	50	50,0
	4.Sınıf	20	20,0
Ekonomik Düzey	Düşük	4	4,0
	Orta	61	61,0
	Yüksek	35	35,0

Tablo 2. Cinsiyet değişkenine göre Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği'nden, BAPİ'den, demokratik tutum alt boyutundan, koruyucu-istekçi tutum alt boyutundan ve otoriter tutum alt boyutundan alınan puanların karşılaştırılması

Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği		F	\bar{x}	SD	U	p
Cinsiyet	Kadın	48	5,65	5,48	1149,5	,487
	Erkek	52	5,50	7,23		
BAPİ'den Alınan Puanlar						
Cinsiyet	Kadın	48	6,38	11,76	761,5	,001
	Erkek	52	12,58	18,56		
Demokratik Tutum Alt Boyutundan Alınan Puanlar						
Cinsiyet	Kadın	48	56,60	12,70	1230,5	,904
	Erkek	52	56,21	13,20		
Koruyucu - İstekçi Tutum Alt Boyutundan Alınan Puanlar						
Cinsiyet	Kadın	48	34,81	8,38	1190	,688
	Erkek	52	34,33	8,94		
Otoriter Tutum Alt Boyutundan Alınan Puanlar						
Cinsiyet	Kadın	48	23,08	7,76	1178	,629
	Erkek	52	22,33	7,81		

Mann Whitney U, $p<0,05$

Üniversite öğrencilerinin depresyon düzeyleri "sınıf ve ekonomik düzey" değişkenine bağlı olarak gruplandırıldığında Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği'nden alınan puanlarda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Yine üniversite öğrencilerinin madde bağımlılığı düzeyleri "sınıf ve ekonomik düzey" değişkenine bağlı olarak incelendiğinde BAPİ'den alınan puanlarda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin demokratik tutum düzeyleri "sınıf" değişkenine bağlı olarak incelendiğinde Ana Baba Tutum Ölçeği'nden alınan puanlarda farklılaşma olduğu belirlenmiş olup [$\chi^2(3)=12,197$; $p=,007$; $p<,05$] 1.sınıf öğrencilerinin

demokratik tutum düzeyleri, diğer sınıflardaki öğrencilere göre anlamlı ölçüde yüksektir. Üniversite öğrencilerinin demokratik tutum düzeyleri “ekonomik düzey” değişkenine bağlı olarak incelendiğinde ise Ana Baba Tutum Ölçeği’nden alınan puanlarda farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin koruyucu-istekçi tutum düzeyleri “sınıf” değişkenine bağlı olarak incelendiğinde Ana Baba Tutum Ölçeği’nden alınan puanlarda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir [$\chi^2(3)=8,909$; $p=,031$; $p<,05$].

Tablo 3. Sınıf ve ekonomik düzey değişkenine göre Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği’nden, BAPİ’den, Demokratik Tutum Alt Boyutundan, Koruyucu-İstekçi Tutum Alt Boyutundan ve Otoriter tutum alt boyutundan alınan puanların karşılaştırılması

Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeği		F	\bar{x}	SD	χ^2	p
Sınıf	1.Sınıf	10	4,20	5,79	1,048	,790
	2.Sınıf	20	4,80	4,24		
	3.Sınıf	50	6,00	7,09		
	4.Sınıf	20	5,95	6,97		
Ekonomik Düzey	Düşük	4	4,25	7,23	,570	,752
	Orta	61	5,39	5,89		
	Yüksek	35	6,03	7,31		
BAPİ’den Alınan Puanlar						
Sınıf	1.Sınıf	10	6,10	13,48	3,740	,291
	2.Sınıf	20	4,75	8,29		
	3.Sınıf	50	10,08	16,24		
	4.Sınıf	20	15,00	20,48		
Ekonomik Düzey	Düşük	4	21,50	39,68	,209	,901
	Orta	61	8,07	13,57		
	Yüksek	35	10,91	15,80		
Demokratik Tutum Alt Boyutundan Alınan Puanlar						
Sınıf a>b,c,d	1.Sınıf ^a	10	67,30	5,12	12,197	,007
	2.Sınıf ^b	20	57,15	13,34		
	3.Sınıf ^c	50	55,98	12,37		
	4.Sınıf ^d	20	51,25	13,78		
Ekonomik Düzey	Düşük	4	52,50	15,24	,670	,715
	Orta	61	56,54	13,61		
	Yüksek	35	56,60	11,62		
Koruyucu-İstekçi Tutum Alt Boyutundan Alınan Puanlar						
Sınıf b,c,d>a	1.Sınıf ^a	10	27,60	6,14	8,909	,031
	2.Sınıf ^b	20	35,60	8,85		
	3.Sınıf ^c	50	34,64	9,13		
	4.Sınıf ^d	20	36,80	6,75		
Ekonomik Düzey	Düşük	4	33,25	11,09	,994	,608
	Orta	61	34,00	8,28		
	Yüksek	35	35,69	9,13		
Otoriter Tutum Alt Boyutundan Alınan Puanlar						
Sınıf	1.Sınıf	10	19,70	6,80	4,821	,185
	2.Sınıf	20	24,10	8,80		
	3.Sınıf	50	21,74	7,44		
	4.Sınıf	20	25,15	7,48		
Ekonomik Düzey	Düşük	4	19,25	7,63	,753	,686
	Orta	61	22,90	8,08		
	Yüksek	35	22,71	7,31		

Kruskal Wallis Testi, $p<0.05$

1.sınıf öğrencilerinin koruyucu-istekçi tutum düzeyleri, diğer sınıflardaki öğrencilere göre anlamlı ölçüde düşük bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin koruyucu-istekçi tutum

düzeyleri “ekonomik düzey” değişkenine bağlı olarak incelendiğinde ise Ana Baba Tutum Ölçeğinden alınan puanlarda farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin otoriter tutum düzeyleri “sınıf ve ekonomik düzey” değişkenine bağlı olarak incelendiğinde Ana Baba Tutum Ölçeği’nden alınan puanlarda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamıştır (Tablo 3).

Depresyon düzeyi ile madde bağımlılığı arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir korelasyon belirlenmiş olup ($p < ,05$) depresyon düzeyi ile anne-baba tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişki belirlenmemiştir ($p > ,05$). Madde bağımlılığı ile anne-baba tutumları arasında da istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişkiye rastlanılmamıştır ($p > ,05$) (Tablo 4).

Tablo 4. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği ile Beck Umutsuzluk Ölçeği Boyutları arasındaki ilişkinin karşılaştırılması

		Depresyon	Madde Bağımlılığı	Demokratik Tutum	Koruyucu-İstekçi Tutum	Otoriter Tutum
Depresyon	Korelasyon	-	,399**	-,056	-,032	-,018
	p	-	,000	,583	,751	,856
Madde Bağımlılığı	Korelasyon	,399**	-	-,067	,054	,056
	p	,000	-	,506	,591	,580

Spearman Sıra Farkları Korelasyon işlemi, ** $p < ,01$

TARTIŞMA

Araştırmamızda her ne kadar kadınların depresyon düzeyleri, erkeklerden yüksek olsa da cinsiyet değişkenine göre örneklemin depresyon düzeylerinin farklılaşmadığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda kadınların depresyon düzeylerinin, erkeklere göre daha yüksek olduğu belirlenmiş olup (14-16) Kassel ve arkadaşları (17) tarafından yapılan araştırmada ise cinsiyete göre depresyonun farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç araştırmamızda elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Eberhart ve arkadaşlarına (18) göre kişilerarası ilişkilerin iyi olması benlik saygısını olumlu yönde etkilemektedir. Örneklem grubundaki kadınların ve erkeklerin kişilerarası ilişkilerinin yüksek olmasının ve umut düzeylerinin düşük olmamasının çıkan sonucun açıklayıcısı olduğu düşünülmektedir.

Eğitim düzeyine göre gruplandırılan örneklemin depresyon düzeylerinin farklılaşmadığı belirlenmiştir. Literatürde konuyla ilgili yer alan araştırmalarda eğitim seviyesine göre depresyon düzeyinin farklılaşmadığı belirlenmiş olup (19-21) Ören ve Gençdoğan (22) tarafından yapılan araştırmada ise eğitim düzeyinin yüksek olmasının depresyon düzeyini yükselttiği belirlenmiştir. Özdel ve arkadaşlarına (23) göre son sınıf öğrencilerinin mesleki yaşamlarına uyum çabalarının olması, iş bulma ve gelecek kaygılarının olması depresif belirtileri artıran bir durumdur. Araştırmamızda ise son sınıf öğrencilerinin depresyon puanlarının yüksek olmadığı belirlenmiştir. Örneklemi oluşturan üniversite öğrencilerinin uyum sürecini kolay atlatmaları ve gelecek kaygılarını yaşamamalarının eğitim seviyesine göre depresyon düzeylerinde farklılaşma olmamasını sağladığı söylenebilir. Ayrıca eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte bireylerin geleceğine daha olumlu bakmasının ve artan sorumluluklarını kabullenmelerinin de çıkan sonuçta etkisi olduğu düşünülebilir.

Ekonomik düzey değişkenine göre örneklemin depresyon düzeylerinin gruplar arasında farklılaşmadığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda ekonomik gelirin düşük

olmasının depresyonu artırdığı belirlenmiştir (24-26). Erözkan (27) tarafından yapılan araştırmada ise araştırmamıza benzer sonuçlar elde edilmiş olup bu durumun açıklayıcısı olarak örnekleminizi oluşturan üniversite öğrencilerinin daha çok orta ve yüksek düzeyde ekonomik gelire sahip olması, düşük ekonomik gelire sahip olan üniversite öğrencilerinin çok az olması gösterilebilir.

Cinsiyet değişkenine göre gruplandırılan örneklemin madde bağımlılığı düzeylerinin gruplar arasında farklılaştığı belirlenmiştir. Erkeklerin madde bağımlılık düzeyleri, kadınlara göre anlamlı ölçüde daha fazla bulunmuştur. Mangır ve arkadaşları (28) tarafından yapılan araştırmada uyuşturucu ilaç kullanımının kadınlarda daha fazla olduğu belirlenmiştir. Evren ve arkadaşları (29), erkeklerin esrar kullanım oranlarının kadınlarnkine göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Bulut ve arkadaşları (30) ise madde kullanımının kadınlara oranla erkeklerde daha fazla olduğu ve başlama yaşının ortalama 22 olduğu bildirilmektedir. Corrao ve arkadaşları (31) erkeklerin kadınlara oranla yaklaşık 5 kat daha fazla sigara tükettiklerini bildirmektedir. Araştırmamızda da erkeklerin madde bağımlılık düzeylerinin kadınlara oranla daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durum erkeklerin uyuşturucu maddeyi bir kaçış yolu olarak görmeleri gösterilebilir. Yaşanan olumsuz olaylardan sonraki hissedilen gerilimi azaltabilmek ve stresten uzaklaşmak için alkole yönelen bireyler, bağımlılık geliştirebilmektedir (32). Arkadaş grubu bireylerin madde kullanmasına sebep olan en önemli sosyokültürel etkenlerden biridir. Arkadaş grubu içerisinde yapılan faaliyetlere katılma isteği bu duruma sebep olabilmektedir. Bazı olumsuz durumlar yaşandıktan sonra, olumsuz duygulardan kurtulmak için madde kullanılabilir (33). Tüm bunlar göz önüne alındığında erkeklerin, bağımlılık düzeyinin bahsedilen nedenlerden etkilendiği düşünülebilir.

Eğitim düzeyine göre gruplandırılan örneklemin madde bağımlılığı düzeylerinin gruplar arasında farklılaşmadığı belirlenmiştir. Sınıf düzeyine göre madde bağımlılığının farklılaşmamasının nedeni bağımlılık düzeyi yüksek olan erkeklerin, sınıflara eşit oranda dağılması olarak gösterilebilir. Yine ekonomik düzey değişkenine göre gruplandırılan örneklemin madde bağımlılığı düzeylerinin farklılaşmadığı belirlenmiştir. Azevedo ve arkadaşları (34) ekonomik düzeyin düşük olmasının bağımlılığı artırdığını belirlemiştir. Ekonomik düzeyin düşük olması bireylerin daha fazla sorumluluk almasına neden olmaktadır. Araştırmamızda ekonomik düzeyi düşük olan bireylerin madde bağımlılığı ölçeğinden aldığı puanlar yüksek olsa da, ekonomik düzeyi düşük olanların sayıca az olması nedeniyle istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmaya yol açmadığı görülmektedir.

Cinsiyet değişkenine göre gruplandırılan örneklemin demokratik tutum, koruyucu-istekçi tutum ve otoriter tutum düzeylerinin gruplar arasında farklılaşmadığı belirlenmiştir. Konu ile ilgili literatürde yer alan araştırmalarda da cinsiyete göre anne-baba tutumunun farklılaşmadığı belirlenmiştir (35-37). Bu sonuçlar araştırmamızda elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Yapılan analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin demokratik ve koruyucu-istekçi tutum düzeylerinin, otoriter tutuma düzeyine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Eğitim seviyesine göre gruplandırılan örneklemin demokratik tutum düzeylerinin ise gruplar arasında farklılaştığı belirlenmiştir. 1.sınıf öğrencilerinin demokratik tutum düzeyleri, diğer sınıflardaki öğrencilere göre anlamlı ölçüde yüksektir. Koruyucu-istekçi tutum düzeyleri açısından ise 1.sınıfların aldığı puanların diğer sınıflardaki öğrencilere göre anlamlı biçimde düşük olduğu belirlenmiştir. Otoriter tutuma göre herhangi bir farklılık belirlenmemiştir. 1.sınıf öğrencilerinin ailelerinden yeni ayrılmış olmasının, algıladıkları anne-

baba tutumunu ifade etme noktalarında daha duygusal hareket etmelerinin bu sonucu doğuracağı düşünülebilir.

Ekonomik düzey değişkenine göre gruplandırılan örneklem grupları arasında demokratik tutum, koruyucu-istekçi tutum ve otoriter tutum düzeylerinin farklılaşmadığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmada ekonomik düzeyi düşük olan bireylerin otoriter tutumla yetiştiği belirlenmiştir (38). Öğrencilerin algıladıkları anne-baba tutumlarının alt boyutlarından olan otoriter boyutunun gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir (39). Konu ile ilgili daha açıklayıcı yorum yapabilmek için ekonomik düzey açısından her gelir düzeyinden eşit sayıda örneklemin çalışmaya dâhil olması gerektiği düşünülmektedir.

Depresyon düzeyi ile madde bağımlılığı arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir korelasyon belirlenmiştir. Atmaca (40) tarafından yapılan çalışmada bağımlılık ile depresyon düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Madde kullanımı ile depresyonun ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan başka bir çalışmada, değişkenler arasında anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir (41). Yine bazı çalışmalarda madde kullanım öyküsü olan bireylerin depresyon düzeylerinin, madde kullanımı olmayan bireylere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (42, 43) Madde kullanan öğrencilerle yapılan bir çalışmada depresyon düzeyi yüksek olanların alkol kullanımının daha fazla olduğu saptanmıştır (44). Yapılan başka bir çalışmada ise alkol problemi olan kişilerin, alkol problemi olmayanlara göre depresyon düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (45). Hantaş ve arkadaşları (46) yaptıkları çalışmada madde bağımlılığı bulunan bireylerin, depresif belirtilerinin yüksek düzeyde olduğunu belirlemiştir. Bireylerin aldıkları maddenin düzeyine göre depresyon düzeyinde de artış olmaktadır. Bu sonuçlar ile çalışmamızda elde edilen sonuçlar arasında benzerlik görülebilmektedir. Bireylerin depresyon düzeyleri ile madde bağımlılığı düzeyleri arasında pozitif yönlü ilişki olması, uyuşturucu maddelerin olumsuz etkilerinin bireyi depresif duygu duruma sürüklemesiyle açıklanabilir. Ayrıca bireylerin depresif belirtiler göstermesi, yaşadığı ruhsal durumdan kaçış olarak uyuşturucu maddeyi görmesiyle ve self-medikasyon maksadıyla madde kullanmasıyla açıklanabilir.

Depresyon düzeyi ile anne-baba tutumları arasında herhangi bir ilişki belirlenmemiştir. Aile içi problemlerin olması, aile işlevselliğinin yetersiz olması, akademik başarısızlık ve benlik saygısının düşük olması depresyonu tetikleyebilmektedir (47). Anne ve babaların destekleyici ve demokratik tutum eksikliği, olumsuz aile tutumlarına örnek olarak gösterilebilmektedir. Kendi anne-babalarının haksızlık yaptığını ve kendilerini anlamadığını düşünüp, kendi çocuğuna da o şekilde davranan ebeveynlerin çocukları da depresyon için risk oluşturmaktadır (27). Otoriter anne-babalar çocuklarına karşı oldukça sıkı disiplinle yaklaşırlar ve cezalara başvuruabilirler. Bu durum çocuklarda benlik saygısının düşmesine, kaygılı ve nevroitik kişiliğin gelişmesinde etkili olmaktadır. Ayrıca otoriter tutum çocukların çevrelerine bağlanmasına, kendilerine daha az güvenmesine, madde kullanımına, depresyona ve suç işlemeye yatkın hale getirebilmektedir (48). Literatür incelendiğinde, depresyon ile anne-baba tutumları arasında ilişki olduğu görülmüştür. Çalışmamızda herhangi bir ilişkinin belirlenmemesinin nedeni olarak ise Hamilton Depresyon Derecelendirme Ölçeğinden 0-7 arası puan alan (Depresyon Olmayan) bireyin çoğunlukta olması gösterilebilir (0-7 Puan: 69 Kişi; 8-15 Puan: 23 Kişi; 16 ve Üstü Puan: 8 Kişi).

Madde bağımlılığı ile anne-baba tutumları arasında yine herhangi bir ilişki belirlenmemiştir. Yapılan araştırmada madde kullanımını etkileyen en önemli risk faktörlerinin maddeye kolay ulaşımın olması, illegal ilaçlara yönelik tutumlar, yanlış ilaç kullanımı ve aile tutumları olduğu bildirilmiştir. En önemli risk faktörleri ise aile tutumları ile maddenin kolayca elde edilebilirliğidir (49). Koçhan (50) tarafından yapılan araştırmada madde kullanımı olmayan bireylerin anne-babalarının aşırı koruyucu ve kontrol edici olmadığını aksine ilgili oldukları tespit edilmiştir. Madde kullananların olumsuz bağlanma gerçekleştirdikleri, aynı zamanda uyumsuz başa çıkma stratejilerini kullandıkları saptanmıştır. Madde kullananların, madde kullanma sebepleri olarak en dikkat çekici sonucun ailevi problemlerin olması gösterilmektedir. Buna göre ailevi problemlerin olması ve olumlu ebeveyn tutumunun olmaması, bireyleri madde kullanımına yöneltebilmektedir. Araştırmamızda üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarını daha olumlu algılamasının çıkan sonucu yol açtığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda özet olarak şu sonuçlar elde edilmiştir; Cinsiyet, sınıf ve ekonomik düzey değişkenlerine göre üniversite öğrencilerinin depresyon ve madde bağımlılık düzeylerinde farklılık belirlenmemiştir. Cinsiyet değişkenine göre erkeklerin madde bağımlılık düzeylerinin, kadınlara göre anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet ve ekonomik düzey değişkenlerine göre üniversite öğrencilerinin demokratik ve koruyucu-istekçi tutum düzeylerinde farklılık belirlenmemiştir. Sınıf değişkenine göre 1.sınıf öğrencilerin demokratik tutum düzeylerinin diğer sınıflardaki öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek koruyucu-istekçi tutum düzeylerinin anlamlı derecede düşük olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet, sınıf ve ekonomik düzey değişkenlerine göre üniversite öğrencilerinin otoriter tutum düzeylerinde farklılık belirlenmemiştir. Depresyon düzeyi ile madde bağımlılığı arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir korelasyon belirlenmiştir. Depresyon düzeyi ve madde bağımlılığı ile anne-baba tutumları arasında herhangi bir ilişki belirlenmemiştir.

Sınırlı bir örnekleme çalışılmış olması, sonuçların genellenmesini engellemektedir. Tespit edilen sonuçların genellenebilmesi için, belirlenen demografik değişkenlere göre eşit sayıda bireylerle çalışılıp ve örneklem genişletilebilir. Depresyon, anne-baba tutumları ve bağımlılık düzeyleri ölçeklerle tespit edilmeye çalışılmış olup bu nedenle bireylerin kişisel ve sosyal problemleri göz ardı edilmiş olabilir.

KAYNAKLAR

1. Aylaz R, Kaya B, Dere N, Karaca Z, Bal Y. Sağlık yüksekokulu öğrencileri arasındaki depresyon sıklığı ve ilişkili etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2007; 8: 46-51.
2. Kulaksızoğlu A. Ergenlik psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
3. Yavuzer H. Yaygın anne-baba tutumları: Ana baba okulu, 10. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
4. Özmen Ö. Uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları, Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.
5. Koçhan K. Madde kullanan ve kullanmayan erbaş/erlerin ebeveyne bağlanma, depresyon düzeyleri ve stresle başa çıkma stillerinin incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
6. Evren C, Ögel K. "Alkol/madde bağımlılarında dissosiyatif belirtiler ve çocukluk çağı travması, depresyon, anksiyete ve alkol/madde kullanımı ile ilişkisi." *Anadolu Psikiyatri Derg* 2003; 4: 30-7.
7. Şireli Ö. Depresyon tanısı almış ergenlerde anne baba kabul reddi-kontrolü aile içi ilişkilerin depresyon şiddetine etkisi, (Yayımlanmamış uzmanlık tezi), Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, 2012.
8. Hamilton MA. Rating scale for depression. *J Neurol Neurosurg Psychiatry* 1960; 23: 56-62.

9. Williams BW. A structured interview guide for Hamilton depression rating scale. *Arch Gen Psychiatry* 1978; 45: 742-747.
10. Akdemir A, Örsel S, Dağ İ. Hamilton depresyon derecelendirme ölçeği'nin geçerliliği, güvenilirliği ve klinikte kullanımı. *3 P Dergisi* 1996; 4: 251-259.
11. Ögel K, Evren C, Karadağ F, Tamar Gürol D. Bağımlılık profil indeksi'nin (BAPİ) geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirliği, *Türk Psikiyatri Derg* 2012; 23: 264-73.
12. Kuzgun Y. Ana-baba tutumlarının kendini gerçekleştirme düzeyine etkisi, (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1972.
13. Aktaş S. 9. sınıfta anne baba tutumları ve benlik saygısı, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.
14. Çuhadaroğlu F. Adolesanlarda benlik saygısı, Uzmanlık tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara, 1986.
15. Hammen C, Henry R, Daley SE. Depression and sensitization to stressors among young women as a function of childhood adversity. *J Consult Clin Psychol* 2000; 68: 782-7.
16. Bozkurt N. Bir grup üniversite öğrencisinin depresyon ve kaygı düzeyleri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler, *Eğitim ve Bilim* 2004; 29: 52-9.
17. Kassel JD, Bornovalova M, Mehta N. Generalized expectancies for negative mood regulation predict change in anxiety and depression among college students. *Behav Res Ther* 2007; 45: 939-50.
18. Eberhart NK, Shih JH, Hammen CL, Brennan PA. Understanding the sex difference in vulnerability to adolescent depression: An examination of child and parent characteristics. *J Abnorm Child Psychol* 2006; 34: 495-508.
19. Türkleş S, Hacıhasanoğlu R, Çapar S. Lise öğrencilerinde depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin incelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2008; 11: 18-28.
20. Sümer S, Poyrazlı S, Grahame K. Predictors of depression and anxiety among international students. *J Couns Dev* 2008; 86: 429-37.
21. Yıldız M. Üniversite öğrencilerinde duygusal zekâ yaşam doyumu ve depresyonun cinsiyet ve sınıf seviyelerine göre etkileri, 2016; 6: 451-74.
22. Ören N & Gençdoğan B. Lise öğrencilerinin depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2007; 15: 85-92.
23. Özdel L, Bostancı M, Özdel O, Oğuzhanoğlu NK. Üniversite öğrencilerinde depresif belirtiler ve sosyo-demografik özelliklerle ilişkisi, *Anadolu Psikiyatri Derg*, 2002; 3: 155-61.
24. Cimilli C. Depresyonda sosyal ve kültürel etmenler, *Duygudurum dizisi* 2001; 4: 157-68.
25. Dallaire DH, Cole DA, Smith TM, Ciesla JA, La Grange B, Jacquez FM. Predicting children's depressive symptoms from community and individual risk factors, *J Youth Adolesc* 2008; 37: 830-46.
26. Yıldız MA. Sokakta çalışan ve çalışmayan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin benlik saygısı, yaşam doyumu ve depresyon düzeylerinin incelenmesi (Diyarbakır ili örneği), Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
27. Erözkan A. İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinde depresyonun yordayıcıları. *İlköğretim Online* 2009; 8: 334-45.
28. Mangır M, Aral N, Baran G. Yurtlarda kalan üniversite öğrencilerinin sigara ve alkol kullanımlarını inceleme, Ankara Üniversitesi Ziraat Fak. Yayını, Ankara, 1992.
29. Evren EC, Ögel K, Çakmak D. Esrar ve Meperidin (Petidin) kullanım bozukluğu nedeni ile yatarak tedavi gören hastaların özelliklerinin karşılaştırılması. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2002; 3: 20-7.
30. Bulut M, Savaş HA, Cansel N, Selek S, Kap Ö, Yumru M, Vırt O. Gaziantep üniversitesi alkol ve madde kullanım bozuklukları birimine başvuran hastaların sosyodemografik özellikleri." *Bağımlılık Dergisi* 2006; 7: 65-70.
31. Corrao A, Marlo Guindon GE, Cokkinides V, Sharma N. Building the evidence base for global tobacco control. *Bull WHO* 2000; 78: 884-90.
32. Davison GC, Neale JM. Anormal psikoloji: Duygudurum Bozuklukları *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*, İstanbul, 2004.
33. Nurmedov S. Bağımlılık, (Çev. Özten F.) Alkol ve madde bağımlılığı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
34. Azevedo A, Machado AP, Barros H. Tobacco smoking among Portuguese high-School students, *Bull WHO* 1999; 77: 509-14.
35. Demiriz S & Öğretir AD. Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 Yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 2007; 15: 105-22.
36. Kılıç HG. Bazı demografik değişkenler ve anne baba tutumlarına göre madde bağımlısı bireylerin anne baba bağılıkları ilişkisinin incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

37. Eftekin P. Ergenlik dönemindeki öğrencilerin internet bağımlılığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2015.
38. Gökçedağ S. Lise öğrencilerinin okul başansı ve kaygı düzeyi üzerinde anne- baba tutumlarının etkilerinin belirlenip karşılaştırılması, Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2001.
39. Ersoy E. Ortaokul öğrencilerinin algıladıkları anne baba tutumları ile benlik saygısı ve depresyon düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi (İstanbul ili Fatih ilçesi örneği), Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
40. Atmaca M. Ankara Yıldırım Beyazıt üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinde sigara bağımlılığının anksiyete ve depresyon ile ilişkisi, Tıpta uzmanlık tezi, Yıldırım Beyazıt üniversitesi, Tıp Fakültesi, 2015.
41. Özbay H, Göka E, Aktaş AM, Öztürk E, Şahin N, Güngör S, Hıncal G. Ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımının benlik imajı, depresyon ve anksiyete ölçümleri ile ilişkisi. *Düşünen Adam* 1991; 4: 53-8.
42. Evren EC, Saatçioğlu Ö, Evren B, Yancar C, Eken B, Çakmak D. Madde kullanım bozukluğunda cinsiyet farklılığı: AMATEM'e yatan hasta verilerinin incelenmesi. *Düşünen Adam* 2003; 16: 132-138.
43. Şireli Ö. Depresyon tanısı almış ergenlerde anne baba kabul reddi-kontrolü aile içi ilişkilerin depresyon şiddetine etkisi, Yayımlanmamış uzmanlık tezi, Ankara üniversitesi, Tıp fakültesi , 2012.
44. Saraçlı Ö. Zonguldak Karaelmas üniversitesi öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımı ile ilişkili bireysel ve psikososyal faktörler, Yayımlanmamış uzmanlık tezi, Zonguldak Karaelmas üniversitesi, Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, 2007.
45. Şenel GB. Alkol sorunu yaşayan ve yaşamayan bireylerin suçluluk utanç duyguları, stresle başa çıkma tarzları iç dış kontrol odağı açısından karşılaştırılması, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Maltepe üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
46. Hantaş Y, Maner F, Erkrın M, Turan F, Gökalp P. Alkol-madde kullanım bozukluğu olan kadınlarda yeme özellikleri ve yeme bozuklukları taraması. *Düşünen Adam* 2003; 16: 24-7.
47. Öy B. Çocuklar için depresyon ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Derg* 1991; 2: 132-136.
48. Kuzgun Y, Eldeleklioğlu J. Anne-baba tutumları ölçeği, PDR'de kullanılan ölçekler, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.
49. Kleinman P, Survey of Americans' attitudes on substance abuse. The national center on addiction and substance abuse at Columbia University, New York, 1998.
50. Koçhan K. Madde kullanan ve kullanmayan erbaş/erlerin ebeveyne bağlanma, depresyon düzeyleri ve stresle başa çıkma stillerinin incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.